

STRETNUTIE S V. E. FRANKLOM

DOMINIK ROMAN, Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky FF UKF, Nitra

ROMAN, D.: An Encounter with V. E. Frankl
FILOZOFIA 63, 2008, No 4, p. 324

The contribution tries to shed light on one part of V. E. Frankl intellectual legacy and to give an interpretation of some of his ideas. The author focuses on the phenomenon of "encounter", rooted in Martin Buber's philosophy. Further it deals with the dialogical character and personal meaning of this event as developed in personalism and philosophy of dialogue. The next step is the discussion of „the will to meaning“ and the conception of V. E. Frankl in various contexts. The author even finds an analogy between Frankl's and Levinas' conceptions, in particular in Levinas' understanding of desire and need, the problems of existential vacuum and reductionism, as well as in his „tacit dialogue“ with himself, which, through the self-transcendence touches the meaning.

Keywords: Meaning – Encounter – Will to meaning – Existence – Reductionism – Self-transcendence

Samotný názov príspevku anticipuje odpoveď na otázku interdisciplinárnych presahov vo filozofii, čo je predmetom tejto konferencie. V. E. Frankl bol totiž primárne psychoterapeut. Napriek tomu si dovoľím tvrdiť, že odkaz jeho diela nezasahuje len psychoterapiu, ale preniká aj do filozofie, axiológie či etiky. Uzavretosť akéhokoľvek myšlienkového systému ho predurčuje na zánik, preto presahy jednotlivých subdisciplín v rámci filozofie, iných vedných disciplín do filozofie alebo naopak môžu byť len prínosom. Nakoniec, každá inakosť určitým spôsobom dokumentuje jedinečnosť, svojbytnosť, špecifickosť a legitimitu tej ktorej vednej disciplíny.

Tak, ako sa „stretávajú“¹ rôzne odvetvia, stretávajú sa aj ľudia, samozrejme, na kvalitatívne inej úrovni. V tomto príspevku budeme uvažovať nad „stretnutím“ ako takým a zároveň sa pokúsime o niekoľko poznámok, ktoré sú „odrazom“ privátneho „stretnutia“ (pozri pozn. 1) s V. E. Franklom prostredníctvom jeho myšlienok. Našou ambíciou bude poukázať na hodnoty, ktoré zasahujú do vertikality partikulárneho bytia a chcú sa vyjaviť cez komunikáciu, v horizontálnom rozmere bytia, od človeka k človeku. Slovo *stretnutie* (Begegnung) v sebe skrýva odlišnosť, oddelenosť, *protikladnosť* (nem. *gegen*), a zároveň spojenie, zjednotenie, a to navzdory inakosti.

„*Alles wirkliche Leben ist Begegnung*“ ([4], 181).² Toto vyjadrenie Martina Bubera nás privádza k personalizmu a k filozofii dialógu, kde pojem stretnutia vyvstáva do popredia azda viac než kdekoľvek inde. Vo vzťahu *Ja* a *Ty* koexistuje pasivita s aktivitou a ide v ňom o bytostný akt, v ktorom sa stávame sami sebou práve vďaka vzťahu k *Ty*. Stretnutie má dialogický charakter a deje sa v bezprostrednosti; bez žiadostivosti, ale

¹ Nejde tu o skutočné stretnutie, ktoré je plné života, ako keď sa stretnú dve osoby tvárou v tvár, preto používam úvodzovky.

² Všetok skutočný život je stretnutie.

v túžbe, ktorá sa „zhmotňuje“ v realite vzťahu. „Tvárou v tvár bezprostrednosti vzťahu všetko sprostredkované stráca dôležitosť. Rovnako nie je dôležité, či moje *Ty* je už pre druhé ja Ono (objektom všeobecnej skúsenosti), alebo sa ním môže stať, a to práve vďaka tomu, že dokonáme svoj bytostný akt. Skutočná hranica, samozrejme kolísavá a premenlivá, neprebíha ani medzi zakúšaním a nezakúšaním, ani medzi tým, čo je dané, a tým, čo nie je, ani medzi svetom bytia a svetom hodnôt, ale cez všetky tieto oblasti“ ([3], 13 – 14).

Náš život je cesta. Moje *Ja* ide svojou cestou a pozná len časť svojej cesty. Až v udalosti stretnutia s *Ty*, ktoré mi kráčalo v ústrety (nemusí o tom ani vedieť), prežijem časť jeho cesty. Aj keď druhú časť cesty nepoznáme, predsa k nám prichádza. Nejde však len o otvorenosť a čakanie, kým *Ty* príde a ocitne sa predou mnou, ale „vzťah znamená, že som vyvolený i volím“ ([3], 62). A to mi dáva zmysel. Vôľa k stretnutiu, obsahujúca pasivitu i aktivitu zároveň, ma orientuje nielen na zmysel vzťahov, ale aj na zmysel života ako taký, sprítomnený tu a teraz v okamihu voľby. Dostávame sa tak od vôle k stretnutiu k vôli k zmyslu, od Martina Bubera k V. E. Franklovi.

Victor E. Frankl

Frankl '08

„Človek dnes skutočne potrebuje viac než kedykoľvek predtým rovnováhu medzi tvoriacimi možnosťami dať životu zmysel a príležitosťami, ktoré mu poskytujú stretnutie a láska“ ([2], 159). Pociť straty zmyslu je základom najrozšírenejších patologických dôsledkov, ako sú narkománia, depresia a agresia. Vôľa k zmyslu znamená, že človek smeruje za hranice seba samého k nejakému zmyslu, ktorý má byť najprv objavený a potom aj naplnený. Frankl sa túto cestu objavovania a naplňovania snaží uchopiť motivačno-teoretickým konceptom, vôľou k zmyslu ako základným prirodzeným záujmom človeka. „Vôľa k zmyslu je primárny a perceptuálny fenomén. Je teda jasné, že v prípade, že existujú vrodené tendencie pre perceptuálnu organizáciu, je možné tvrdiť, že manifestujú snahu organizovať skúsenosti do ontologicky signifi-

kantných vzorcov“ ([2], 25). Vôľa k zmyslu je intencionálnym aktom, ktorý nemôže intendovať sám seba. Jej základ spočíva v tušení a vo vedomí zmyslu. Vôľa k zmyslu súvisí s ľudskou potrebou, nikdy nenaplnenou úplne, a nemôžeme ju redukovať na iné potreby; je meradlom psychickej normality a v rozličnej miere je vlastná každej ľudskej bytos-

ti. A. Maslow ju považuje za prapôvodné úsilie človeka. Frustrovaná vôľa k zmyslu sa často kompenzuje vôľou k slasti alebo vôľou k moci. Ak uvažujeme o žití šťastného života orientovaného na zmysluplnosť, preexponovaná vôľa obmedzená na smerovanie k slasti alebo k moci, realizujúca sa v každodenných rozhodnutiach, zmysluplnosť nikdy nedosiahne.

Franklova vôľa k zmyslu je zároveň aj určitou anológiou Lévinasovej túžby, ktorej Lévinas dáva prívlastok metafyzická. Je to túžba po „radikálne inom“, ktorá v ľudskom *Ja* vyvoláva stav nepokoja. Ten Iný je Druhý. Túžba, to nie je neuspokojená potreba,³ keďže stojí mimo neuspokojenia a uspokojenia, nič ju nemôže zastaviť. Aj keď si človek nekladie otázku o zmysle života, život sám ju kladie. Dokumentuje to existenciu zmyslu, ktorý existuje aj vtedy, keď má človek pocit, že neexistuje zmysel, inými slovami, existencia zmyslu nie je závislá od aktuálneho pocitu zmyslu jednotlivca. Dnes sa veľmi ľahko môžeme ocitnúť v existenciálnom vákuu, ktoré interpretujeme ako pocit hlbokjej bezzmyselnosti a zážitku vnútornej prázdnoty ([2], 98). Základom existenciálneho vákuu je neistota, nezakotvenosť v tradíciách, ktoré strácajú na sile. S tým súvisí aj patológia ducha doby, pre ktorú je typická deformácia svedomia (ako indikátora zmyslu). V každom prípade so stratou tradícií prichádzame o určité kultúrne i duchovné hodnoty: zvieratú hovoria inštinkty, čo musí, ale mnohým z nás tradície nehovoria, čo je našou povinnosťou. Často sa zdá, že nevieme čo chceme. Potom sa stáva, že buď chceme to, čo robia iní, alebo robíme to, čo chcú iní. V prvom prípade sa uchýľujeme ku konformizmu, v druhom prípade k totalitarizmu. V takomto stave je už len krôčik k redukcionizmu, akémusi nihilizmu dneška.

Aj keď titul hlavného diela Jeana-Paula Sartra znie *Bytie a ničota*, to podstatné na existencializme nie je ničota (Nichtigkeit), ale ne-vecnosť (Nicht-Dinghaftigkeit) človeka ([2], 8). Človek rozhoduje, či ho budú určovať veci, a nepodmienený je do tej miery, do akej je disponovaný určovať seba samého. Problém redukcionizmu je v tom, že mylne chápe človeka ako vec medzi vecami. Nihilizmus dneška, ako hovorí Frankl, nie je hovoréním o „Ničom“, ale používa slovné spojenie „nič než“. Napríklad o rodičovskej láske vyhlasuje, že to nie je nič než narcizmus; v priateľstve by sme nemali vidieť nič než sublimáciu homosexuálnych sklonov ([2], 8).

Napriek strate tradícií a sklonom ku konformizmu, k totalitarizmu či k redukcionizmu nemusí nevyhnutne dôjsť k strate zmyslu. „Zmysel je totiž niečo neopakovateľné a jedinečné, čo má byť odkryté, kým hodnoty sú zmyslové univerzálne, ktoré sú obsiahnuté nie v jednorázových, jedinečných situáciách, ale v situáciách typických, opakujúcich sa, ktoré vyznačujú ľudské podmienky. Život môže rozhodne byť zmysluplný aj vtedy, keby zmizli všetky tradície sveta a nezostala by ani jedna všeobecná hodnota. V živote však nejde o dávanie zmyslu, ale o jeho hľadanie“ ([2], 16).

Keby sme chceli niekomu inému zmysel dať, išlo by o moralizovanie. Skrátka, zmysel musí byť objavený, nájdený. Napriek tomu Frankl uvádza tri hlavné cesty k zmyslu. Prvou je vytváranie diela, život v službe nejakej veci, myšlienke. Mohli by sme to nazvať tvorivou prácou. Druhá cesta znamená prežívanie niečoho alebo niekoho, stretnutie

³ Lévinas rozlišuje medzi túžbou a potrebou. Potreba je niečo, čo možno naplniť, a túžba zasa niečo, čo sa naplňaním zväčšuje a zintenzívňuje, nikdy neprestáva. Ani Augustínov „výkrik duše“ („*nespokojné je moje srdce kým nespočinie v tebe, Bože*“) nie je v lévinasovskom ponímaní potrebou, ale túžbou.

s niekým (ako subjektom, nie objektom a inštrumentom) alebo jednoducho lásku k nejakej osobe, ktorú prijímame v jej neopakovateľnosti a jedinečnosti, čím uskutočňujeme seba. A do tretice ide o hraničnú situáciu, o beznádej, keď tragédiu môžeme premeniť na triumf a vydať svedectvo o tom, čoho sme schopní jedine ako ľudia. Dôsledkom takéhoto konania je osobná premena.

Tým, že sa ponoríme do tvorenia alebo do lásky, transcendujeme samých seba, čím zároveň samých seba realizujeme. Seberealizácia je vedľajším produktom sebatranscendencie. „Sebatranscendenciou rozumiem zásadnú skutočnosť, že ľudské bytie znamená byť vždy zameraný za seba samého a na niečo, čo už nie je ono samo (ľudské bytie – D. R.) – na niečo alebo na niekoho, na nejaký zmysel, ktoré naplňuje, alebo na iné ľudské bytie, s ktorým sa v láske stretáva. Z toho vyplýva, že intencionalita duchovných aktov je kognitívnym aspektom sebatranscendencie, tohto obsiahlejšieho javu. Dialóg sa obmedzuje iba na dávanie výrazu sebe samému, postráda však seba-transcendenciu, ktorou sa vyznačuje práve ľudská existencia. Opravdivé stretnutie totiž nie je orientované iba na logos, ale pomáha aj partnerovi, aby so zameraním na logos⁴ transcendoval samého seba“ ([2], 154). Múdrosť srdca znamená okrem iného, „vdýchnuť“ svojím postojom zmysluplnosť každej situácii, ktorá tak môže byť darom. Ak žijem zmysluplne v prítomnosti, zakúšam tu a teraz večnosť.

LITERATÚRA

- [1] FRANKL, V. E.: *Der Wille zum Sinn*. Verlag Hans Huber. Bern: Hogrefe AG 2005.
- [2] FRANKL, V. E.: *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta 2006.
- [3] BUBER, M.: *Já a Ty*. Olomouc: Votobia 1995.
- [4] FRIEDMAN, M.: *Begegnung auf dem schmalen Grat. Martin Buber – ein Leben*. Münster: Agenda Verlag 1999.

Mgr. Dominik Roman
Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky FF UKF
Hodžova 1
949 74 Nitra
SR

⁴ Logos ako objektívny duchovný svet zmyslu a hodnôt.